

2.

„BIO SAM GIMNAZIJALAC U GLINI 1941.“¹

Jovan Lončar

Gospodine Lončar, hvala Vam još jedanput što ste pristali na razgovor s nama. Za početak bih Vas samo zamolio da se predstavite imenom i prezimenom, datumom i mjestom rođenja.

Ja sam Jovan Lončar, sin Pavla i Anđelije, rođen u selu Majske Poljane, Kotar Glina, Hrvatska.

Koje godine ste rođeni? Možete mi još samo reći Vaše zanimanje?

Rođen sam 27.2.1927. godine. Ja sam profesor, doktor matematičke znanosti, sveučilišni profesor u penziji.

Znate li nešto o porijeklu i povijesti Vaše obitelji na glinačkom području? Odakle potječu vaši roditelji, čime su se bavili?

To mogu reći, nisam ja baš sto posto pouzdan za te podatke; došli su oni iz Like, a u Liku su došli negdje sa tromeđe, Srbija, Crna Gora, otuda. Davno. Ali, to su istraživanja profesor doktora, akademika Đure Kurepe. To po njegovim podacima, to mi je on rekao otkud potječu moji.

Dakle, Vaša obitelj je generacijama živjela u Majskoj Poljani?

Da, da. U Majskim Poljanama ja znam pradjeda, djeda, oca i mi, stalno živimo u Majskim Poljanama.

Čime su se bavili Vaši roditelji? Od čega su živjeli?

Moj otac je bio činovnik od 19. godine, u Glini. I to čitavo vrijeme. A mi drugi smo išli u školu, zanate. Inače, u Majskim Poljanama imali smo svoje; seljaci.

Iz Vašeg djetinjstva koja su najranija sjećanja? Kako je izgledao život u Majskim Poljanama?

– Moja su sjećanja jako, jako, jako... Mogu reći pouzdano negdje od 8. godine, tada se desila jedna nesreća, pao sam na nož. Onda sam primao injekcije i tako mi je to ostalo u sjećanju. Sjećanje je najbolje iz škola, one pučke škole, pa takozvane male gimnazije. Završio sam 3. razred male gimnazije, odnosno sadašnje osmogodišnje škole, 1941. kada je došla NDH. Tako da sam onda na jesen išao u zadnji, 8. razred, odnosno 4. razred gimnazije.

Gdje ste išli u gimnaziju?

U Glini. U Glini sam išao u gimnaziju i u Glini u školu. Moja kuća je jedno 3 kilometra daleko od Gline, na selu Majske Poljane, koje počinje odmah iz Gline.

Da li se iz tog razdoblja prije početka rata sjećate, jeste li primjećivali neke političke stvari i društvene događaje?

Ja jesam primjećivao to jer je brat moj bio neposredno prije rata komunista, član Partije. Ali, on je živio u Beogradu, tako da je najviše 2 puta godišnje dolazio iz Beograda, za Božić, Uskrs i tako. – Znam tamo iz tih kontakata, razgovora. A jedan rođak, taj je bio čak sekretar partije, Ranko Mitić, za Glinski kotar.

Da li se sjećate da li se u Vašoj obitelji, među vašim roditeljima, razgovaralo o njihovom članstvu u Partiji?

Moj otac ono što je znao o komunistima, on je znao da svak ima pravo spavat sa njegovom ženom, sa njegovom djecom. To je bilo znanje moga oca. I što se toga tiče, on je bio totalni antikomunista.

Da li su se u Majskim Poljanama i Glini pratili događaji u Europi kasnih tridesetih; uspon nacizma... Ono je bilo, otkad je poginuo kralj Aleksandar, recimo tada. Sjećate se toga? –

Da, da, da. Ljudi kao: “Šta će sad biti, kako će biti?” “Hoće bit rat, hoće bit ovo - ono?” Priča o ratu, a djeca to upijaju, boje se. Oživljeno je, od starijih tih ljudi, pored ostalog i mog oca i susjeda, jer su oni bili u Prvom svjetskom ratu. Bili su dolje po Srbiji. Tamo su oni širili zapadnu kulturu silovanjem, ubijanjem itd.

Sjećate li se napada Sila osovine na Kraljevinu Jugoslaviju?

Sjećam se. Neposredno prije nego što je napad taj bio, u Glini je bio vrlo jaki Ustaški pokret. Otuda potiču i oni poznati zločinac, Mirko Puk, ministar iz Gline, Jerecki [Jerac] liječnik ²(?)i čitava grupa liječnika koji su bili. Glina je osvanula sva u parolama ustaškima, neposredno prije rata.

A plus toga, u Glini je došla vojska jugoslavenska neposredno prije rata, i kopala duboke rovove, protutenvske. To je dubine jedno 3 - 4 metra i širina recimo 10 metara. Usput su pravili i betonirane bunkere na svaki. [pokazuje] Tu ide rov, onda bunker, onda rov skrene, cik - cak ide, onda bunkere. Pošto su ta 3 bunkera bila vojska na našoj zemlji, tu kopali, tako da mi se to dobro urezalo u pamćenje.

Majske Poljane su bile većinom pravoslavno selo ili miješano?

U Majskim Poljanama je bila samo jedna kuća katolička. Ja mogu što se toga tiče reći, ja ne znam da li je prijateljstvo mog oca i jednog, Mažuran Ivan, on je pokojni, iz Zagreba. Oni su bili negdje skupa činovnici. Mažuran je otišao u Zagreb 1919, a moj otac je došao u Glinu. Od 1919. do 1941. godine moj otac je svake godine u Zagreb na Zvijezda broj 3 odlazio kod svog prijatelja Mažurana. Došao na Badnjak, katolički Božić, i ostao do pravoslavnog. Na Badnjak je tek vratio se nazad u Glinu. Kako je nastalo to prijateljstvo, to je vrlo interesantno. Čak 1941. godine kad su otpušteni svi Srbi iz službe, moj otac nije otpušten. Jer on je bio poznati, imao velika prijateljstva sa Hrvatima. Na nesreću, poslije je to platio, ali to ćemo drugom.

Kako se situacija promijenila U Majskim Poljanama i Glini proglašenjem NDH?

– Proglašenjem NDH, vidite odmah da su u 5. mjesecu pobijeni Glinjani i svi ljudi koji su došli u Glinu. Među njima i moj brat.

Možete li nam ispričati kako se to dogodilo?

Ništa, kako bih... Došli su ustaška vlast, uspostavljena je. Neki ljudi, bilo je par tih liječnika, na nesreću, i pravnik, advokata i sudija, bili su u Ustaškom pokretu. I ona seljačka, nepismena, neobrazovana, totalna raja, povelu su te ljude. Zna, dođe doktor: "Mi ćemo vas liječiti, vas progone, ova vlast jugoslavenska. Sve ćemo mi to izliječiti." Vas tamo nešto pozovu na sud, onda dođe Puk i kaže: "Ne bojte se vi, mi ćemo Hrvate braniti!" Neuka čovjeka povučete za sobom. Tako da dosta tih ljudi palo je u njihove kandže. Izvršen je taj zločin, to ubijstvo Glinjana tako da ljudi, nitko više nije spavao u krevetu. Mi smo svi spavali ili u šumi, ili u nekakvom bunkeru koji smo si iskopali. Uglavnom to su bili na štalama, u sijenu duboko i tako.

Kako je uhvaćen Vaš brat?

Ne znam ništa, on je 12. [svibnja] išao u Glinu sa još mojim drugim, od mene starijim bratom, Božom, koji je bio 26 godina. Išli su u Glinu jednom Urmoharu. Išli su orati za krumpir, šta li. To su radili godinama već.

To je bilo 12.5?

To je bilo 12. 5. 1941. godine. Došli su na most na ulazu u Glinu i brata starijeg, Nikolu, bio je 28 godina, njega skinuo, a ovoga mlađeg brata da se vrati nazad kući sa konjima i kolima, plugom i tim svim. I on se vratio. Usput je govorio ljudima koji idu prema Glini: "Ne idite, Nikolu su moga ulovili!" Znae kako ljudi: Valjda im je nešto napravio. Ja nisam kriv. Ima karakterističan slučaj, da jedan čovjek koji se vratio iz Amerike. Šta je mene briga šta se se vi tu svađali. Ja idem. On nosi mlijeko, i kako je otišao, tako... To je Sava Lončar, to je otac od Mire Bjelajac, u toku rata poznate partijske funkcionerke, žene od Stanka Bjelajca, general - pukovnika, narodnog heroja,. Svi koji su otišli, pobijeni su.

U sljedećoj noći su pobijeni. Kako ste Vi i Vaša obitelj saznali za to? Kako smo saznali?

Da. Vrlo je interesantno bilo. Pošto je moj otac išao u Glinu na posao, otac je nastavio ići u Glinu na posao. I normalno da ono jutro, da je čitava Glina znala za to. To se nije puno krilo. Ali, tada se desilo... Mi smo u Majske Poljane dobili glas da zapravo svatko može doći svoga uzeti u Prekopu. Oni su tamo pobijeni, ali da ga može voziti kući. Da odu tamo raspoznati, pa raspoznaju, odijele i ... Moja majka i još 5 - 6 žena pošle su iz Majskih Poljana u Prekopu. Između nas je livada, 1 kilometar smo udaljeni. Te su žene pošle. Kad su se približile blizu toj Prekopi, gdje su ta ubijstva, oni su počeli na njih pucati. Sreća da su oni zapravo, pošto nitko od žena nije poginuo, nije poginuo zato što oni poslije toga klanja i ubijstva, oni su se opijali. Ja sam tada, kao dečko od 14 godina, prvi put osjetio da metci mi idu iznad glave. Bježao sam u suprotnu stranu, južnu stranu. Bježao sam 18 kilometara daleko do sela Veliki Gradac. Tamo sam se tek zaustavio. Više nisam čuo ni pucnjavu, ni metke, ni ikakve glasove. Još sa dvojicom ljudi. S tim da sam se 3. dan vratio nazad u Majske Poljane. Oni su pronijeli glas da su u Prekopu napali četnici iz Majskih Poljana, a išle žene po svoju... Moja majka išla da nađe sina, ova druga da nađe sina, treća da nađe oca, svoga muža i tako.

Jeste li našli bratovo tijelo da ga pokopate?

Ne, ne, ne. Oni su pokopani tek poslije rata, 1947. godine. Sve žrtve koje su Glinjani i žrtve pokolja u glinskoj crkvi, kosti su prenešene u zajedničku kosturnicu na pravoslavno groblje u Glini. Tamo ima i spomenik. Piše gore sve na spomeniku o tim žrtvama.

Možete li nam opisati kako je dalje tekla situacija u Glini? Kako je izgledalo ljeto u Glini '41?

Ja sam nastojao ići u gimnaziju i ja sam, pošto su rekli da oni koji se pokrste, pređu na katoličku vjeru, da će imat sva prava, ja sam prešao. S tim da sam ja kao školarac, mi smo prešli kompletnu proceduru tu - vjeronauk, ovo, ono... Mene je lično pokrstio, tamo kod nas bio u Glini poznati, veliki humanista i veliki čovjek Franc Žužek, Slovenac, koji je protjeran iz Istre. Talijani su ga protjerali. Kad je naš pravoslavni pop bio nešto spriječen, on je nama održao sat vjeronauka. Ali, tu nije držao vjeronauk, nego ja sam više od njega politički čuo kako su njega talijanski fašisti protjerali iz Istre. Tako da sam od njega prve te o fašizmu talijanskom čuo prije rata. Od njega, ne od SKOJ-a, ni od Partije ni od ovog ili onog. I kad je reklo to, a sam prešao na katoličku vjeru. Prešli su moja čitava familija.

Da li je to bilo organizirano od strane vaše pravoslavne zajednice ili ste vi svi samoinicijativno... ?

Ne, ne. Ne od pravoslavne, nego je bilo organizirano od katoličke. Pazi, javni proglas je bio. Javni proglas je bio: "Jednu trećinu ćemo pobiti, jednu trećinu ćemo odseliti u Srbiju, jednu trećinu ćemo prevest u katoličanstvo, i ti će postat katolici, Hrvati i oni će uživati sva prava. Kad vam netko da takvu ponudu, sigurno da ćete izabrat ovu trećinu. Nećete reći onu trećinu gdje će me pobiti ili onu trećinu gdje idem u Srbiju, kad sam seljak tu, vezan za zemlju i to. Normalno. Pazite, plan je bio ustaški da, između pruge i ceste bilo je 6 pravoslavnih sela, htjeli su to sve pobiti. Sve su nas planirali pobiti. I organizirali su već bili, bilo je određeno gdje trebamo doći. No, ovaj pop, župnik je rekao: "Vi ne idete nikuda dok vam ja ne kažem. Ja radim na tome. Nikuda ne idete." Narod nije otišao. Međutim, nama iza toga on javi: "Sređeno sve." Sva ta sela, čitava parohija, 5 sela, on je nas preveo u katoličanstvo. Ove godine, na simpoziju, na kolokviju, na Filozofskom fakultetu, doktorica Matić [Matijević] iz Hrvatskog instituta je izišla s tim podatkom. Dokument postoji u nadbiskupiji kako je Žužek preveo Majske Poljane, ne Majske Poljane, nego parohiju majske Poljane, koja je sačinjavala 5 sela, 3 200 pravoslavaca, jednim dekretom. Bez odlaska u crkvu. A ja lično, pošto sam ja bio gimnazijalac tad, ja sam pro-

šao čitavu proceduru; i u crkvi, pričestio se, sve, sve, sve. Međutim, ja sam otišao, nisam o tome ništa znao. I kad je završio rat ja sam otišao u Rusiju. Bio sam gore 3 godine. Nisam znao da je državnim dekretom odmah poslije rata to pokršćavanje poništeno. Ja sam još 3 godine poslije pisao da sam katolik. Jer prešao sam, šta, nisam kriv. Nisam se pisao Jovan, nego sam pisao Ivan. Moji dokumenti iz Rusije su Lončar Ivan. Nisu Jovan. Ja nisam znao da je to poništeno, nego sam poslije saznao.

Da li ste se Vi i Vaša obitelj osjećali sigurnije nakon tog pokrsta?

Neko vrijeme možda, ali kad je izvršen pokolj ovih ljudi koji su dovedeni u crkvu...

U glinsku crkvu?

Da, da. Tada je sve palo. Tada je definitivno bilo da to je samo obmana, to nema veze sa spašavanjem.

Možete li nam ukratko ispričati što se dogodilo u glinskoj crkvi i kako je to utjecalo na Vas i Vašu obitelj?

To je na mene utjecalo i zdravstveno. Imao sam ja i posljedica zbog toga. Na mene je jako teško utjecalo.

Što se točno dogodilo tamo?

Sa Korduna, to su uglavnom žrtve. Prvi pokolj je negdje bio 29. na 30. jula. Drugi veliki pokolj Kordunaša od Vrginmosta koji su dovedeni u crkvu je bio 4. na 5. augusta. Znači, par dana kasnije. U ovome prvom pokolju učestvovao je Ljuban Jednak. Njega su tamo doveli u crkvu, tamo su ih klali, onda su ga na kamion... Kad su provjeravali u crkvi, među njima gazili tamo, da li ima među njima živih, ovaj ga je udario, provjeravao, udario ga cipelom i razbio mu čelo. Onda su ih stavili na kamion. Tamo ih je bilo previše, onda su ga sa kamiona vukli za noge. Za noge vučete nekog, on, jasno, glavom dolje udari, onda razbije mu se tako potiljak. Pošto je kamion bio star, onaj pleh je, kao da ste ga noževima derali, gulili kožu Ljubanu. Stavljen je na kamion, jedno 5 kilometara udaljenost tog gdje su ih bacali, u te jame. Tu su opet pucali po njima i ranili su ga. Metak mu je prošao kroz koljeno. On i još jedan čovjek su se uspjeli izvući iz jame.

<https://doi.org/10.17234/9789533792972.44>

¹ Zapis sačinjen u Documenti.

² Mirko Jerec je bio pravnik, sudac i odvjetnik.